

Bodovics Éva Judit

Árvízi hangok

*Az 1878-as miskolci árvizet megélt személyek történetei**

Miskolc történetében egészen a 20. századig meghatározó szerepet töltött be a várost nyugat–keleti irányban átszelő Szinva, s az észak felé elterülő dombvidékről a csapadékot levezető Pece, mely a város területén egyesült az előbbivel. A települést fő- és mellékágaikkal sűrűn behálózó patakok, amellet, hogy fontos feladatot láttak el a város gazdasági életében (a Szinva vize például számos malmot hajtott), s girbegurba medrűkkel és az ahhoz kapcsolódó építményekkel (hidak, pallók, cölöpök, malmok, malomárkok stb.) a városképre is rányomták bélyegüket, gyakori áradásaikkal sokszor megkeserítették a miskolciak életét. A település történetében mindmáig a legpusztítóbbnak számító 1878-as árvíz nyomán számos élménybeszámoló jelent meg a sajtóban, a korszak leghatékonyabb kommunikációs eszközében. Az augusztus 30-án éjjel bekövetkezett miskolci árvizet megtapasztalt emberek történetei, köszönhetően a napilapok jól működő hírhálózatának, hamar bejárták az országot. A katasztrófa élményében így nem csupán azok osztozhattak, akik szerencsétlenségükre a városban tartózkodtak, hanem azok is, akik csak az újságokból értesültek a hírről. A kétféle tapasztalat természetesen nem azonos; az újságok olvasói már egy letisztult és megszerkesztett narratívát kaptak kézhez az újságírók vagy a szemtanúk jóvoltából.

Ezeket a beszámolókat több szempontból is érdemes vizsgálni. Felhasználhatjuk őket az esemény (re)konstrukciójához, vagy akár narratológiai elemzést is végezhetünk rajtuk, vagy pedig, miként arra e tanulmány is vállalkozik, megpróbálhatjuk megragadni a katasztrófa tapasztalatát a személyes sorsokon keresztül. Az egyedi élmények bemutatásával közelebb kerülhetünk a természeti csapás közösségi percepciójához, melyre az egyes esetekből következtethetünk.

EGY TERMÉSZETI KATASZTRÓFA TAPASZTALATÁNAK NYOMÁBAN

Kutatásunk azon személyekre irányult, akik az árvíz elszenvédőiként jelentek meg az újságok lapjain. Közöttük volt olyan, aki szerencsésen túlélte a katasztrófát, s így élményeit megoszthatta az olvasókkal. Másokhoz azonban nem volt ilyen kegyes a sors: halálukat a helyiek vagy a túlélő családtagok elbeszélései alapján az újságírók örökítették meg. Az elhunytakról szóló történetek, noha nem segítenek közelebb jutni az árvíz percepciójához, a másik eshetőség felvázolásával

* A tanulmány az MTA–ELTE Válságtörténeti Kutatócsoport munkájának keretében készült.

mégiscsak viszonyítási pontként szolgálnak az életben maradt tapasztalatainak ismertetésekor. Az árvíz tapasztalatához forrásként használhatjuk az újságokban megjelent saját, illetve újságírói beszámolókat, valamint az árvíznek emléket állító albumokat, kiadványokat. A hivatali dokumentumok közül pedig jelentős segítséget nyújtanak az egyének – elsősorban gazdasági – helyzetének felvázolásához az árvizet követően felvett kárfelvételi ívek, segély iránti kérelmek, valamint az elhunytakról és a kiosztott segélyekről készült lajstromok.¹ Bár a korszakra vonatkozó visszaemlékezések és naplók jól használhatók lennének a percepció vizsgálatához, időbeli távolságuknál, valamint azon oknál fogva, hogy szerzőik nem tartoznak bele a kiválasztott árvízi szemtanúk csoportjába, csak részlegesen kerültek felhasználásra. Az így szerzett ismereteinket az 1880. és az 1900. évi népszámlálás,² valamint a vonatkozó születési, halotti és házassági anyakönyvek adataival egészítettük ki.³ Természetesen az egyéni sorsok 1900 után is tovább követhetők; hogy meddig megyünk, annak csak forrásaink és a kutatásra fordítható időnk szabhatnak határt.

A kutatás kezdetlegessége miatt tanulmányunkban csupán arra törekedtünk, hogy a korabeli beszámolók segítségével felvázoljunk egy képet arról, miként élték meg szereplőink az árvizet, valamint a prozopográfiai kutatásoknál használt módszer alkalmazásával utánajárjunk annak, hogy kik voltak ezek az emberek, s – amennyiben forrásaink lehetővé teszik – hogyan folytatódott életük az árvíz után.

Éz utóbbi kutatáshoz, vagyis a prozopográfiai megközelítésű adatgyűjtéshez nem készítettünk előzetes kérdőívet; a fellelhető források bizonytalansága és a kiválasztott csoport heterogén jellege folytán célunk csupán az volt, hogy a lehető legtöbb információt kutassuk fel a vizsgált egyenekről. A kutatott csoport tehát meglehetősen vegyes, közös vonásuk, melynek köszönhetően végül is egy halmazba kerültek, mindössze annyi, hogy valamennyien szerepeltek az árvízről tudósító hírlapokban. Az árvízben károkat szenvedettekre vonatkozóan három különböző névjegyzéket állíthatunk össze. A legnépesebb csoportot a kárfelvételi ívek alapján szerkeszthetjük meg. Az árvizet követő néhány napban egy 27 főből álló bizottság, két-három fős bontásban, az árvízzel sújtott utcák valamennyi lakójával elbeszélgetve, a károkat személyesen szemügyre véve minden egyes telek esetében külön kárjegyzéket vett fel. Az így összegyűlt kárfelvételi ívek száma több ezer darab. Az ívek feldolgozása után összeállított névjegyzék minden bizonnyal lehetővé teszi majd a reprezentatív mintavételt, azonban a feldolgozottság jelenlegi szintjén erre nem nyílt lehetőségünk. A második név-

¹ MNL BAZML IV.1923. A miskolci, 1878. augusztus 31-i árvíz folytán keletkezett iratok gyűjteménye.

² MNL BAZML IV.1905/j. Miskolc város tanácsának iratai, 1. és 2. kötet. Miskolc város lakosainak házsám szerinti névsora (népszámlálási jegyzék utcanévmutatóval) 1880 és 1900. A kutatás során a hivatkozott forrás elektronikus változatát használtuk.

³ MNL BAZML IV.1926. Miskolc város felekezeti anyakönyvi másodpéldányok levéltári gyűjteménye.

jegyzék a természeti katasztrófa segélyezettjeinek neveit tartalmazza. Habár ez valamivel kisebb halmaz, mint az előző, még így is több száz főt jelent. A harmadik lajstrom pedig az elhunytak neveit öleli fel, hivatalosan 277 személyt. Hogy miért nem az említett három névjegyzék valamelyike alapján állítottuk össze azt a szűkebb mintát, melyet aztán vizsgálatnak vetettünk alá, annak több oka van. A forráslehetőségeket látva hamar lemondunk a reprezentatív mintavételről, ugyanis az egyetlen névjegyzék, mely ezt lehetővé tenné – a kárfelvételi ívek –, még nem áll készen az ilyen típusú vizsgálatra. A másik két jegyzék, amellet, hogy egyoldalú (hiszen vagy csak a túlélők, vagy csak az elhunytak neveit tartalmazza), meglehetősen kevés információval szolgál az adott személyt illetően. A segélyezettek jegyzéke a kárt szenvedett nevét és a segély összegét, a halottak névsora – amennyiben a személyazonosság megállapítható – az elhunyt nevét, életkorát, illetve felekezeti hovatartozását tartalmazza.

Úgy ítéltük meg a kutatás kezdetekor, hogy egyik jegyzék sem alkalmas arra, hogy kiindulási pontként szolgáljon, ugyanis meglehetősen nehéz feladat lett volna a lajstromok segítségével olyan személyekre bukkanni, akiknek árvízi élményeiről valamilyen narratív forrás is fennmaradt. Ezért esett a választásunk a sajtóra mint elsődleges forrásra. Feltételeztük, hogy egy több sajtóorgánumra kiterjedő kutatás bővítheti azon személyes beszámolók számát, melyeket az árvízzel kapcsolatban eddig ismertünk. Szerencsére elképzelésünk beigazolódott. A harmincegy vizsgált napi- és hetilapban⁴ számos olyan leírást fedeztünk fel, melyek magát a katasztrófát és/vagy az árvíz utáni állapotokat festik le. Ez utóbbiakra, melyek többségükben a helyszínre érkezett vagy a helyi újságírók, illetve a városba utazók benyomásait közvetítették, most nem térhetünk ki. Jóllehet fontos adalékokkal szolgálnak az árvíz pusztítását és a helyreállítási munkálatokat illetően, arra mégsem alkalmasak, hogy a személyes percepcióról tájékoztassanak, legalábbis nem azokéról, akiket kiválasztottunk. Mint már korábban említettük, az árvíz túlélők mellett az elhunytakat is be kívánjuk mutatni, így a sajtó-cikkekből kiindulva, s az említett három jegyzék adatait felhasználva összesen 15 ember vagy család sorsa elevenedhet meg szemünk előtt.

Első látásra úgy tűnhet, hogy az újságokba valamennyi árvízi szereplő egyenlő eséllyel kerülhetett be, s így akár reprezentatívnak is tarthatnánk ezt a készen kapott mintát. Ez azonban nincs így. A bekerülés szempontjai között minden bizonnyal szerepelt az információ forrása, az információ mennyisége, érdekessége, s olyan egyéb tényezők, mint például a katasztrófa után eltelt idő, vagy éppen a hír számára fenntartott hely. Remélhetőleg a kutatás azon

⁴ A kutatás során átnézett lapok ábécésorrendben: *Abauj-Kassai Közlöny, Alföld, Bolond Istók, Borsod Miskolczi Értesítő, Borsszem Jankó, Budapest, Debreczeni Ellenőr, Eger, Egri Népiújság, Egyetértés, Ellenőr, Fővárosi Lapok, Független Hírlap, Heves Vármegye, Hirmondó, A Hon, Hölgyek Lapja, Kassa és Vidéke, Kelet Népe, Közvélemény, Magyar Állam, Magyar Hírlap, Magyar Korona, Magyarország és a Nagyvilág, Miskolcz, Mulattató Újság, Nemzeti Hírlap, Népszava, Pesti Napló, Az Üstökös, Vasárnapi Újság.*

kérdésünkre is választ adhat, hogy miért éppen ezek az emberi sorsok kaptak figyelmet az újságok részéről.

A továbbiakban nézzük meg, hogy a város különböző részein (lásd Melléklet) élő szereplőink miként tapasztalták meg életük egyik legmeggrázóbb, többek számára utolsó napját.

„[O]LYAN NAP VOLT EZ [...], MELYNEK NINCS MÁSNAPJA”⁵

1878 augusztusa a megszokottól és elvárttól eltérő időjárást hozott: a nagy meleget hosszas esőzések szakították meg időről időre. A gabonát ugyan már betakarították, de a várost övező dombok szőlőültetvényei megszenvedték a csapadékos időjárást. Az árvíz előtti estén az a fajta fülledt meleg volt, mely gyakran heves esőzéshez vezet.

„Pénteken egész nap tikkasztó meleg volt, a fülledt levegő villanyossággal telve. Este felé az ég északi része kissé beborult s tíz órakor villogni kezdett a láthatár széle. Esőtől nem tartottak azonban, mert ez égtájról csak igen ritkán szoktak itt esőt kapni. Az utcán csendes volt minden s csak az éji szolgálatra oktatott katonacsapatok egyforma robajú léptei törték meg a csendet. »Nagy háború lesz« – gondolhatná, a ki velök találkozott. De arra nem gondolt senki, hogy még előbb, pár óra múlva, olyan égi háború lesz, mely ezerszerre rombolóbb minden emberi pusztításnál.”

Így emlékezett vissza a katasztrófát megelőző éjszakára a neves elbeszélésíró és lapszerkesztő Vadnay Károly.⁶ Vadnay és barátja, Gyulai Pál egy nappal korábban érkeztek Miskolcra Egerből, ahol a Vitkovits Mihály egri költő születésének századik évfordulójára rendezett ünnepségen vettek részt. A rövid kitérő után (háromnaposra tervezték miskolci tartózkodásukat), melyet barátaik és rokonaik meglátogatására kívántak fordítani, minden bizonnyal visszatértek volna Budapestre. Az árvíz azonban tovább marasztalta őket.

Vadnay Károlyt, aki 1832-ben Miskolcon született, nem csupán baráti, hanem rokoni szálak is fűzték a városhoz. Itt tartózkodása alatt hűgánál, Erzsébetnél (özv. Fazekas Józsefné⁷) szállt meg. A Pece partján található telken (Nagy Major utca) két különálló épületben élt Vadnay testvére gyermekeivel,⁸ valamint idős anyósával (id. özv. Fazekas Józsefné) és annak lányával (Zsuzsa) együtt. A hirtelen támadt vihar heves esőzésben adta ki haragját. „Éjfél felé egy-

⁵ Vadnay 1886: 240.

⁶ Vadnay 1878.

⁷ Fazekas József két évvel korábban, 1876. november 7-én vesztette életét szélhűtés által. MLN BAZML IV.1926. Miskolc város felekezeti anyakönyvi másodpéldányok levéltári gyűjteménye.

⁸ Vadnay Erzsébetnek és Fazekas Józsefnek hat gyermeke született: Erzsébet, Lajos, Róza Jolán, Jolán Piroška, Béla és Mária. MLN BAZML IV.1926. Miskolc város felekezeti anyakönyvi másodpéldányok levéltári gyűjteménye.

szerre kezdett nagyon villámolni és az eső szakadni. A felhőkől omlott a víz, de hegyek közelében a nyári záporok nem oly ritkák, hogy ez valami különös aggodalomra adott volna okot. Éjfél után egyszerre csak nagy zúgás riasztott föl első szendergésemből.”⁹ Vadnay útitársát, Gyulai Pált is, aki barátjánál, Lévy József vármegyei főjegyzőnél volt elszállásolva, a rettenetes vihar hangjai verték fel álmából. Másnap, augusztus 31-én Budapestről a *Nemzeti Hírlap*nak írott levelében a következőképpen idézi fel az árvíz éjszakáját:

„Alig értünk haza s nyugodtunk le, tizenegy óra után szörnyű vihar vert fel álmunkból. Ily dörgést soha sem hallottam ily sűrű villámlást soha sem láttam. Egy negyed-óráig majdnem folyvást rémletes villámfény világította meg a várost s felhőszakadás omlott utcáira. A Szinva vize s a Pece patakja csakhamar kiáradtak s rémes zúgással omlott az ár, magával sodorva hidakat, házakat, embereket, állatokat. Oly hirtelen jött, oly gyorsan növekedett az ár, hogy a hatóság mitsem tehetett, s az emberek mintegy tehetetlenekké váltak. Emberi emlékezet óta nem volt Miskolcon nagyobb árvíz, s így a mentő eszközök teljesen hiányoztak. Majdnem három teljes óráig tartott a szörnyű vihar s a szürkülő hajnal a félvárost romban vagy megrongálva találta.”¹⁰

Az irodalomtudós és lapszerkesztő Gyulai Pálnak szerencsére nem esett bántódása, ugyanis szállását, mely a megyeházán volt, nem öntötte el a víz, csupán a pincékben okozott kárt,¹¹ de pályatársának élete a sokkalta veszedelmesebb Pece-parton komoly veszélybe került.

A gyorsan emelkedő ár Vadnayéknál elsőként a patakhöz közelebb eső alsó épületet öntötte el, melyben idősebb özv. Fazekas Józsefné élt hajadon lányával, Zsuzsánnával együtt, majd a másik épületbe is betört, ahol Vadnay Károly aludt.

„Mire meggyújtám a gyertyát, a szoba az üvegajtón keresztül már annyi vízzel telt meg, hogy bokáig ért. A míg pedig áthaladtam a szomszéd szalonon, e néhány lépés ideje alatt egy arasznyit áradt, pedig csak a csukott ajtók alsó nyílásán hatolhatott be. Az előszobába érve, az üvegajtón át borzasztóan hallatszott a nekivadult víztömeg harsogása, bömbölése. Fölbresztém az alvó családot, (mind nőket), s a míg ezek hirtelen gyertyákat gyújtottak, már a szoba térdig telt meg vízzel.”¹²

Az emelkedés ütemének láttán a család nagyon megrémült, hogy a Pecéhez közelebb eső házban alvók már mind odavesztek. Vadnay ekkor úgy döntött, hogy a sodró vízzel dacolva átvág a kerten, hogy testvére anyósát, annak lányát, valamint testvérenek legfiatalabb lányát megmenthesse.

⁹ Vadnay 1878.

¹⁰ Gyulai 1878.

¹¹ *Nemzeti Hírlap* 1878. szeptember 2.

¹² Vadnay 1878.

„Egyik kezemben gyertyával, másikban egy nagy bottal indultam a lépcsőn le, ép midőn az áradat betörte a nagy kaput s rettenetes áradat rohant végig az udvaron, böszülten sodorva szennyes hátán gerendát, hordót, kitört fákat, szemetet. Egy lépést nem lehetett előre menni a mellig érő s még mindig növvő vízben s nagy erővel kellett visszakapaszkodni az előcsarnokba, bezárva annak üvegajtáját.”¹³

Ekkorra már a város minden pontján a rohamosan emelkedő víztömeggel harcoltak az emberek. Vadnayéktól nem messze, ugyancsak a Szinva bal partján elterülő városrészben lakott a népes Fabula család (Tóth utca). A családfele kocs-márosként tartotta el feleségét és hat gyermekét. Gyöngyössy Sámuel, a helyi református lelkész így írja le Fabula József tragédiájának részleteit:

„Midőn a vihar erősen döngette a ház oldalát, az 1849. sz. háznál Fabula József korcsmáros kijött házának az utcára néző ajtaján, hogy mi az, a mi házát döngeti; de alig nyitja ki az ajtót, a rohanó ár felkapja és hiába rimánkodik, magával sodorja mint egy porszemet; de szerencséjére az elsodort kerítés megmaradt oszlopfájához ragadja a víz, görcsös kezekkel szorítja meg a mentő oszlopot, és rajta függve életben marad; de a házánál nyitva hagyott ajtón betódul az áradat, nejét, négy gyermekét mint gyenge szemetet kisépri a szobából; s midőn reggel házához visszatér, üres a lak, családjának nyomára sem talál.”¹⁴

A 36 éves feleséget (Friedmann Fanny) és hat gyermeke közül négyet (Eugenia alias Zsani, 15; Julianna, 13; Rozália, 8; Róza, 4) később megtalálták holtan; csupán hétéves lánya és egyéves fia élte túl a katasztrófát.

Vadnaynak Fabula Józseffel ellentétben sikerült elkerülnie, hogy az áradat elsodorja, így miután a víz visszaparancsolta a házba, testvérével és a két gyerekkel együtt az egyetlen biztonságot nyújtó helyre, a padlásra menekült fel. Sokan igyekeztek a patakok hullámai elől minél magasabbra, fákra, padlásra, háztetőre feljutni, de akiknek sikerült, azok sem érezhették magukat biztonságban: a többnyire vályogból épült házak csak rövid ideig tudtak ellenállni a víz sodrásának, s nagy robajjal dőltek össze a biztonságot kereső háznép alatt. A masszív kőalapra épült ügyvédi lak a Szinva két ága által közrefogott Urak utcájában sikeresen átvészelte az áradást, csak a pince boltozata szakadt be, s a melléképületek, valamint a kerítés rongálódott meg jelentősen. Így történhetett, hogy a tulajdonos, Ferenczy Barnabás feleségével és négy gyermekével, valamint az éppen nála vendégeskedő további három személlyel¹⁵ együtt komolyabb sérülés nélkül átvészelte az éjszakát, bár nem sokon múltott, hogy tragédia történjen. A család a méteres ár elől szintén a padlásra igyekezett feljutni:

¹³ Vadnay 1878.

¹⁴ Gyöngyössy 1879: 31–32.

¹⁵ Az árvíz idején az egykori tanulótlárs és barát, a szederkényi lelkész Kiss Gyula, valamint a jogász Bényei Gyula vendégeskedett a Ferenczy családnál. A lelkész egy német kisiút hozott magával a Szepességéből, akit minden bizonnyal az ügyvédnél hagyott. Gyöngyössy 1879: 24.

„Elkezdődött a gyermekek kiszállítása a nyíláson, egy, kettő, három, négy már mentő kezekben voltak; most hozza a karjain a lélek jelenlétét el nem vesztett derék édes anyja az ötödiket, már nyujtani akarja Kiss Gyula urnak, midőn a pinczeboltozat lábai alatt szakadni kezd; egy sikoltás jelzi az új veszélyt, és ez elég volt, hogy a rettenetes pillanatban megragadja a lelkész barát az édes anyja kezét, mielőtt a vizzel már szinig tölt pinczébe gyermekével alázuhanat volna.”¹⁶

Mindenki menekült, ahogyan csak tudott. A koromsötét éjszakában a víz zúgását csak az összedőlő házak robaja törte meg, a sikolyokat elnyelte a hangzavar. Gyorsan kellett cselekedni, a percről percre jelentősen emelkedő árral szemben nem volt helye tétovázásnak. A legtöbben minden értéküket hátrahagyva próbálták menteni saját és családtagjaik életét. Miközben Vadnay Károly testvérével és annak családjával a padlásra igyekezett feljutni, azalatt a város túlsó végén, az Avas-hegy lábánál, a Szinva mellett fekvő Toronyalja utcában mások mellett két özvegyasszony hadakozott az árral. A 796-os számú házban¹⁷ két gyámleányával és négy cselédjével lakó 58 éves¹⁸ özv. Lőcsey (Leöchey) Ignátné (szül. Hudich Johanna) élete azonkívül, hogy férje halála óta özvegyiségben telt, nem sokban volt hasonlatos a 809-es számú házban lakó özv. Andó Lajosnéhoz (szül. Szarka Amália). A Miskolchoz közeli Harsányból származó, nemesi felmenőkkel rendelkező asszonynak több háza is volt a városban, de fő megélhetési forrását a pénzkölcsönzés jelentette.¹⁹ A Toronyalja utcai lakásán felvett kárfelvételi ív előkelő életmódról tanúskodik. A hétszobás lakás berendezésében súlyos károkat okozott a víz: a bútorokat, a zongorát, a könyveket, mérnöki eszközöket, ékszereket, órákat, edényeket és evőeszközöket, valamint a ruhaneműket és az élelmiszert tönkretette az áradat. Az ingóságokban keletkezett károkat a biztosok 5 500 o. é. (osztrák értékű) forintra becsülték. Szerencsére a ház kiállta a próbát, csupán a gazdasági épületekben esett kár.

A ház tulajdonosának sem esett baja, Lőcseyné egyenesen a csodával határos módon menekült meg. Gyöngyössy Sámuel elbeszélése szerint az asszony rendkívüli lélekjelenlétről tett tanúságot, amikor éjszaka az árvízre ébredvén eszébe jutott, hogy egy nagyobb összeget, 400 o. é. forintot (a kárfelvételi ív szerint 500 o. é. forintot²⁰) helyezett előző este az ablak belső párkányára. Miután kihálászta a vízből az asztalról leesett kulcsokat, a pénzt is magához vette. Ekkorra

¹⁶ Gyöngyössy 1879: 24–25.

¹⁷ A városban a házak számozása a vizsgált korszakban, ellentétben a szakirodalommal (vö. Dobrossy – Stipta 2003: 262–264.), nem szakaszonként újratekve, hanem az egész városra kiterjedően 1-től indult. Az 1880. évi népszámlálás idején már utcánként számozták a telkek.

¹⁸ Az asszony életkorára vonatkozóan ellentmondóak a források. Az 1880. évi népszámlálás szerint 1820-ban született, tehát az árvíz idején 58 éves volt, a halotti anyakönyvben viszont az szerepel, hogy 1885-ben halt meg 73 éves korában, vagyis az árvíz idején 66 éves lehetett.

¹⁹ MNL BAZML IV.1923. 2. doboz, Lőcsey Ignátné kérvénye Soltész Nagy Kálmán polgármesterhez. 1879. febr. 17.

²⁰ Csak az összeg nagyságának érzékeltetésére említjük, hogy a város levéltárnokának, Vadnay Pálnak az éves fizetése szintén 500 o. é. forint volt.

azonban az ár már olyan nagy volt, hogy a feldöntött bútorok az ajtóhoz szorították, talán a 400 (vagy 500) forint is ekkor veszett el végleg. Már-már ő maga is odaveszett, amikor váratlan segítségei érkeztek:

„Egy az istálóból kiszabadult tehén nagy erővel benyomja az ajtót, az úrnő belékapaszkodik, kiszabadul a rögtönzött torlasz közül, de még ez mind nem elég! biztos tartózkodási hely e segély mellett sem mutatkozik, a víz egyre nő, a vész mind nagyobb; ekkor rémületesen vonítva, mintha úrnője veszedelmét sejténé, bejő a házőrző, egy ritka példány saját fajtájából, egy csak nem oroszlány nagyságú kutya, a víz felszínén úszva asszonyához közeledik, ez belékapaszkodva megragadja az ablakvasat és szilárd támpontot talál.”²¹

Ezzel szemben a másik özvegy, Andó Lajosné megmenekülését nem támogatta a gondviselés; így történhetett, hogy szomorú története bejárta az országot. Az özvegy korábbi házasságából származó fiával, Tessényi Gyulával, valamint testvérével, Szarka Ferencsel lakott együtt. A családdal egy fedél alatt élt még egy cseléd is. A „szép, derék papnő” az áradás idején fiával volt otthon. Időben érzékelték a veszélyt, s próbáltak elmenekülni, de az özvegy visszafordult, hogy csekély készpénzét összeszedje. Az ár ezalatt jelentősen megemelkedett, a menekülés egyre kilátástalanabbá vált. A 18 éves fiú édesanyját karjára véve próbált meg kiúszni. „[D]e a szabadulók után nagy fekete tömeg rohan, valami szétmállott épülettető, hozzájuk vágja az áradat, elszakítja egymástól a menekülő kis csapatot.”²² A fiú próbálta megkeresni anyját, de nem lelte. A folyamatosan növekvő hullámok csaknem őt is elnyelték, de végül sikerült megkapaszkodnia egy köteg zsúpszalmában, mely fenntartotta a víz felszínén. Az ár az Alsó Papszeren tette ki; édesanyjára a Szirma utcában talált rá, holtan. De hogy még nagyobb legyen a csapás, a hátrahagyott házban egy feldöntött lámpa vagy gyertya miatt meggyulladt az ágynemű. „Belől tűz, kívül víz!” – írja Gyöngyössy.

Az áradás hírére azonnal megkondultak a harangok, s a városi önkéntes tűzoltók, valamint a településen állomásozó katonaság tagjai megkezdték a bajba jutottak mentését. Ez utóbbiakból azonban sok volt, míg segítő kézből kevés, így a legtöbben magukra maradtak, reménykedvén valami csodában. Mert az, hogy ki menekült meg, s ki maradt életben, leginkább a véletlenül múltott, s csak másodsorban a többi tényezőn,²³ miként azt az árvízi elbeszélésekben erősen felülreprezentált Toronyalja utca lakosainak történetei mutatják.

Ebben az utcában lakott Kázmárki István is családjával. A szatócs²⁴ háza nem épült masszív alapokra, az áradás romba döntötte az egészet. „Az egész ház

²¹ Gyöngyössy 1879: 23.

²² Gyöngyössy 1879: 20.

²³ A forrásokat látva általánosságban azt mondhatjuk, hogy a masszív anyagokból épült házakban élők, a középső korosztály, valamint a férfiak nagyobb eséllyel éltek túl az áradást, mint a vályogházak lakói, a fiatalok és az idősek, illetve a nők.

²⁴ A halotti anyakönyv szerint vargamester volt a foglalkozása.

összeomlott csak a helye maradt” – szerepel a kárfelvételi íven. Az 54 éves férfit,²⁵ valamint mostohaleányát, a 23 éves Toth Juliannát megtalálták, de a 38 éves feleséget, Boros Zsuzsannát nyomtalanul elvitte a víz.²⁶ A család a szatócsmesterségből származó jövedelmet albérlők tartásával egészítette ki. Lakóik, özv. Weisz Jakabné, valamint annak 30 éves fia és 20 éves leánya, illetve egy cseléd lány is az árvíz áldozatául estek.

A szomszédban, Szoboszlai Endre házában (Toronyalja 785.) lakó Milecz Pál magánzó és családja sem járt szerencsésebben. Az 55 éves családfőt,²⁷ 38 éves feleségét (Verner Johanna) és 6 éves kislányukat (Margit) elvitte a víz, csak a házaspár két másik gyermeke élte túl a katasztrófát.

„[K]ét gyermeke úgy maradt meg, hogy az asztalt, melyre menekültek, a padlásig emelte az ár és fel nem döntötte; hanem midőn leapadt, szépen visszahelyezte a talapra, e két gyermek beszéli a szívrázó epizódot szüleiről, midőn azok összeölelkezve búcsuztak egymástól, azután nagy kínok között megfulladtak.”²⁸

A két gyermeket elvitték Miskolcra, az egyiket Kézsmárkra, a másikat Nagymihályra. A legidősebb fiú Eperjesen tanult ekkor, őt táviratban értesítették családja balsorsáról. Minden bizonnyal máshol telepedett le később, mert sem az 1880-as, sem az 1900-as összeírásban nem szerepel a neve.

A Toronyalja utcában nem csupán a Kázmárki és a Milecz család pusztult el, hanem a 802. szám alatt lakó Szebeni család is. A miskolci kisparra oly jellemző csizmadiamesterséget űző Szebeni Sámuel feleségével, valamint elhunyt testvérének, Józsefnek özvegyével és annak két lányával, illetve az özvegy ikertestvérével, a 33 éves Gonda Erzsébettel lakott egy házban. Házuk nem bírta ki a víz sodrását, és összedőlt. Sámuel, valamint özvegy Szebeni Józsefnét (szül. Gonda Lina, 33 éves) és ennek 3 éves lányát (Róza) megtalálták, de sem a feleség (Johanna, 35 éves), sem Gonda Erzsébet, sem pedig az özvegy 5 éves kislánya (Béla) nem került elő. A család szerény körülmények között élt: összedőlt házukat 200, elsodort ingóságait mindössze 60 o. é. forintra értékelték utólag. Az árvíz után az a hír járta, hogy a kisfiút mégiscsak kimentette valaki. Ez a hír eljutott a Gonda lányok testvérehez, a Budapesten mérnökként, illetve lapszerkesztőként működő Gonda Bélához²⁹ is, aki kérte, hogy ha bárki tud valamit a kisfiúról, értesítse. Sajnos nem tudni, hogy valóban túlélte-e az árvizet a gyermek.

²⁵ A halotti anyakönyv szerint csak 42 éves volt.

²⁶ Habár a feleség holtteste sosem került elő, a halotti anyakönyvben mégis szerepel a neve 1878. augusztus 31-ére dátumozva. Ezen irat szerint a nő 46 éves volt.

²⁷ A halotti anyakönyv szerint 65 éves volt.

²⁸ Gyöngyössy 1879: 21.

²⁹ Gonda Béla (1851–1933) vízügyi mérnök és lapszerkesztő. Előbb a *Természettudományi Közlöny* munkatársa, majd 1877-ben saját lapot indít (*Gazdasági Mérnök*), 1880-ban pedig az *Ellenőrt* szerkeszti. 1883-tól a Vaskapu szabályozásán dolgozott, melyért később kitüntetést kapott.

Az utca szegény lakóinak táborát gyarapította a Latkóczy család. A népszerű és előkelő arcképfestőnek számító férj³⁰ 1875-ben bekövetkezett halála után a család elszegényedett: házukat bérelték, az árvízben kárt szenvedett ingóságaik értéke összesen 20 o. é. forintot tett ki. A Vadnay Pál házában lakó özvegyasszony (szül. Reidl Róza) és három lánya (Matild, 17; Margit, 11; Róza, 7) közül csak a legidősebb lány, Matild maradt életben. A fiatal lánynak az országos napilapok útján próbáltak meg otthont találni, feltehetően azért, mert nem volt más rokona, aki befogadhatta volna. A közvetítő szerepét Xantusné Doleschall Gabriella, a város egyik színésznője vállalta magára.³¹ A hirdetés eredményre vezetett: Margit Arad vármegyében folytatta tovább életét.³²

A 809-es számú telken is egy özvegyasszony lakott leányával és egyik fiával, név szerint özv. Katona Józsefné (szül. Veresegyházi Zsuzsánna), Zsuzsika és József. József a miskolci gőzmalomban könyvelőként dolgozott, az asszony másik fia nem lakott velük, katonai szolgálatát töltötte az árvíz idején (főtüzér volt a VIII. nehéztüzér ezrednél). A 48 éves özvegy megélhetésük végett lakókat tartott: Kardos József szücsmester feleségével, egy örökbe fogadott gyermekükkel, valamint négy cseléddel lakott még a telken. Kardosék szerencsére csak anyagi károkat szenvedtek, lakrészük kevéssé rongálódott meg, senki sem halt meg közülük. Ennek ellenére az árvíz minden bizonnyal érzékenyen érintette a család megélhetését, ugyanis az ingóságban és az áruban esett kárt nem kevésre, 760 o. é. forintra értékelték. A férfi kölcsönpenzen dolgozott, s miután a víz elvitte az eddig elkészült, valamint a félkész portékát is, a család nehéz körülmények közé került. 1880-ban már nem találkozunk velük a miskolciak névsorában. A ház tulajdonosaira ennél rosszabb sors várt: az asszony és a fiatal lány megfulladt az áradásban, József feltehetőleg nem tartózkodott a két szobából és egy konyhából álló lakrészükben, mely összeomlott.

A Toronyalja utca lakóinak története után térjünk vissza Vadnayékhoz, akiknek háza a Nagy Major utcában továbbra is kitartóan állta a víz rohamát. A férfi és rokonai kétségbeesve gondoltak saját és az alsó épületben lévő három személy sorsára. Egyszer csak a sötét éjszakában két villódzó fénynyalábra lettek figyelmesek. Amilyen hirtelen tűnt fel a megmenekülés reménye, olyan gyorsan el is szállt, ugyanis az utca túloldalán felbukkant két fáklyás ember, habár felfigyelt a segélykiáltásokra, nem sietett Vadnayék megmentésére. Nem tehettek mást, mint tovább vártak.

³⁰ Latkóczy Lajos 1865-től Miskolcon élt. Festményei közül néhányat a Herman Ottó Múzeum és a Szépművészeti Múzeum őriz, számos pedig magántulajdonban van. Képeinek beazonosítását nehezíti, hogy miután a festő rangon alulinak találta a megrendelésre dolgozást, képeit nem szignózta (Pfliegler 1996: 166).

³¹ Nem tudni biztosan annak okát, hogy miért éppen a miskolci színésznő vállalta magára az otthonkeresés terhét, mindazonáltal érdekes tény, hogy Latkóczy Lajos első felesége, Hivatal Anikó is színésznő volt. Lehetséges, hogy a Budapesten élő volt feleség próbált meg egy kolléganője segítségével egykori férje árváján segíteni?

³² Szendrei 1911: IV. 391.

Eközben a Nagy Major utcától nem messze, ugyancsak a Pece hullámainál fenyegetve találjuk a város megbecsült polgárát és annak lányát a Kis Hunyad utcában. A neves ügyvéd és egykori Borsod vármegyei főügyész, Szűcs János egy szélhűdést követően már hosszú ideje ágyhoz volt kötve, s lánya, özv. Vitányi Józsefné (szül. Szűcs Karolina) ápolására szorult. Köztudomású volt, hogy a férfi a szabadságharc idején közbiztonsági feladatot látott el, melyért az osztrákok előbb halálra ítélték, majd kegyelem folytán büntetését fogságra változtatták.

„[É]lőhalottként feküdt, kinek terhére volt az élet, mégis szomorú rá gondolni, hogy e férfinak, ki egész hosszú pályáján érdemeket szerzett s kinek kedélyét a természet szeretete és a régi klasszikus irodalom köztük Horác kedvelése, oly derültté tették, az egész lelki világát megsemmisítő betegség után ily szörnyű véget kellett érnie!”³³

A 69 éves ügyvéd temetéséről Szűcs Sámuel emlékezett meg: „E köz tiszteletben állott férfinak temetése rendes körülmények között igen népes lett volna, most a helyzet nyomása alatt alig néhányan jelentünk meg azon, többnyire megyei volt tiszti társai.”³⁴ Szerencsére a ház nem sérült meg annyira, hogy ott kellett volna hagyni, ezért 1880-ban az özvegyet és öt gyermekét még mindig a Kis Hunyad utcában találjuk.³⁵

A patakmedrekre épített hidak és malmok anyagából a hirtelen alázódult víztömeg a város több pontján is méteres torlaszokat emelt. A felduzzasztott áradat, amennyiben volt rá lehetősége, azaz tere, irányt változtatott: egy ilyen torlasznak köszönhetően jutott a Szinva vize a város nemrégiben kövezett, s gömbakáccokkal szegélyezett főutcájára (Piac vagy Széchenyi utca), amelybe méteres gödröket vájt. Ahol viszont nem tudott utat törni magának, mint például a sikátor-szerű Kandia köznél, mely a Széchenyi utcát és a Szinva partját kötötte össze, ott több méter magasságra csaptak fel a hullámok. Itt, ezen a szerencsétlen helyen élt Groák Adolf és családja a férfi édesapjának tulajdonát képező házban.³⁶ A szivar-kereskedő jómódban nevelte gyermekeit, a kárfelvételi ív sikeres üzletvezetésről árulkodik. A bútorokban, ékszerekben, ruhaneműkben, könyvekben és „írómányokban” esett kár 5 500 o. é. forintot tett ki, az ingatlané 500 o. é. forintot. Ez a pénzügyi veszteség azonban eltörpül amellet, amely a családfőt érte. Az éjjeli történekről Herman Ottó írt:

„A szegény G[roák] családjával az asztalra ugrik – a víz nőttön-nő! Ő felugrik az egyik szekrényre, neje két gyermekével a másikra – a víz folyton nő! Végre a víz színe

³³ Vadnay 1886: 242.

³⁴ Dobrossy 2003: 116.

³⁵ 1900-ban már csak az özvegy és legkisebb gyermeke lakik Miskolcon. MNL BAZML IV.1905/j. Miskolc város tanácsának iratai. 2. kötet. Miskolc város lakosainak házászám szerinti névsora 1900.

³⁶ Groák Adolf 1863-ban vette feleségül Wiener Vilmát, akitől összesen kilenc gyermeke született. MNL BAZML IV.1926. Miskolc város felekezeti anyakönyvi másodpéldányok levéltári gyűjteménye.

s a plafond közt arasznyi az ür – elég arra, hogy egy ember feje elférhessen – ekkor az ár kavargogni kezd s fölborítja a szekrényt, a melyen az asszony gyermekeivel áll s a boldogtalan férfi végig nézi a halál tusáját! Mire a víz leapad, lassan kijönnek az emberek – kihajnalodik – számba veszik egymást. Végre betekintenek G. ablakán. A szegény ember még most is ott ül összekuporodva a szekrény tetején s meredt szemét reá szegzi a padolatra, hol mindent, a mit szeretett egy a halálos tusa által eltorzított rémcsoportot alkot.”³⁷

A valóság azonban rosszabb volt, mint ahogyan arról Herman beszámolt. Groák felesége és két gyermeke mellett még egy gyermekét elvesztette. Nem csoda, hogy – miként az újságok írták – halott családtagjainak szemrevételekor a férfi „megőrült”.

A Groák család története kapcsán kissé előreszaladtunk az időben, holott a katasztrófa éjszakája még nem ért véget. Vadnay Károly és rokonai még mindig a padlás ablakából kémlelték a sötét éjszakát a menekülést jelentő fénysugár után.

„A másik percben, a házhoz közel, megpillanték egy tűzoltót, ki kezében fáklyával, fején sisakkal gázolt utat a vízben. Ez meghallotta és megértette második segélykiáltásomat s elszántan hatolt udvarunk felé, kikerülve a víz sodrását. Többen is jöttek utána – még egy tűzoltó s pár munkás ember. Nagy kerülőt kellett tenniök, nehogy az ár elkapja őket.”³⁸

A „jól megtermett önkéntes tűzoltó”, aki Vadnayék segítségére sietett, nem volt más, mint Szűcs Gyula, a város egyik aljegyzője. A 29 éves nőtlen férfi mindenféle módon igyekezett a város érdekeit szolgálni: napközben aljegyző, vész-helyzetben tűzoltó, szabadidejében a helyi lapok újságírója volt. A várva várt segítség szerencsére idejében érkezett: a tűzoltók kiszabadították az alsó épületből a bennrekedt családtagokat, s mivel a hajnal közeledtével a víz is apadni kezdett, a padlásra felmenekült Fazekas család is biztonságban érezhette magát.

ÉLET AZ ÁRVÍZ UTÁN

Mivel a két patak fő- és mellékágainak szövevénye az akkori Miskolc területének szinte teljes egészét behálózta, az 1878. augusztus 30–31-i áradás következtében alig akadt ember, aki ne károsult volna.³⁹ Károsultságuk mértéke azonban jelentősen eltérhetett, s ennek következtében életük is másképpen alakult. Annak

³⁷ Herman 1878.

³⁸ Vadnay 1886: 237.

³⁹ Az ár ellen védve voltak a magasabb területek, így a várost körülvevő dombok és az Avas szőlői, pincesorái és lakóépületei. A ma Miskolchoz tartozó Diósgyőrben keletkezett károkról keveset tudunk, mivel a település akkoriban a Diósgyőri Koronauradalom részét képezte, így a városi kárfelvételi eljárás nem terjedt ki rá.

érdekében, hogy megtudjuk, milyen hatással volt az árvíz a miskolciak életére, hogyan birkóztak meg eleink a természeti katasztrófa kiváltotta kisebb-nagyobb válsággal, megpróbáltuk nyomon követni néhány szereplőnk további életének alakulását, amennyire ezt forrásaink lehetővé tették.

Ha már az árvízi tapasztalat bemutatását Vadnay Károllyal, valamint nővéreinek családjával indítottuk, elsőként nézzük meg, miként alakult az ő életük az árvíz után. Vadnay Károly, amilyen gyorsan csak tudott, visszautazott Budapestre, hogy aggódó családját megnyugtassa. „Szerencse, hogy siettem – írta Vadnay később –, mert másnap reggel egy fővárosi közlőny már holt híremet közlő.”⁴⁰ *A Magyar Hírlap* a szeptember 1-jei számban megjelent téves információját feltehetőleg egy helyi laptól szerezte,⁴¹ legalábbis a *Nemzeti Hírlap* szerint, mely cáfolta a lapszerkesztő halálhírét. Szerencsére Vadnay jócskán túlélte az árvizet, 1902-ben bekövetkezett haláláig lapszerkesztőként és politikusként is szép karriert futott be.⁴² Vadnay testvére később sem házasodott újra; férjétől született hat gyermeke közül az 1880. évi népszámlálás szerint a legidősebb gyermek, Lajos (szül. 1858) hivatalnokként kereste kenyerét, Erzsébet, Róza Jolán és Jolán Piroska hajadonként anyukkal éltek. Máriáról és Béláról nem sikerült kiderítenünk, hogyan alakult a soruk. 1900-ban a már házas lánygyermekek, Erzsébet (Berne vagy Berner Gézáné, egy gyermek), Róza Jolán (özv. Véber Barnabásné, nincs gyermek) és Jolán Piroska (Pották Lajosné, két gyermek) továbbra is édesanyjukkal éltek.

A Vadnayéktól nem messze található Urak utcájában házzal bíró neves Ferenczy ügyvéd és családja, jóllehet szerencsésen túlélte az árvizet, életük mégis kedvezőtlen fordulatot vett. Az árvíz következtében ugyanis a család helyzete sokat romlott, már-már kilátástalanná vált – legalábbis a családfő szerint.

„[N]ekem a 878 augusztus 31-ki árvíz oly nagy kárt tett, hogy azt életemben soha ki nem heverhetem, helyre nem hozhatom, mert minden szobámban 5 láb⁴³ magas víz volt, mely minden tárgyat felforgatott, öszverombolt, ruháinkat, ágyneműinket, könyveimet, irataimat beiszapolva, némely részint a kitört ablakon keresztül elvitte, porcellán üvegneműimet mind öszvetörte, bútoraink és házi eszközeink a legnagyobb részt használhatatlanná lőnek, a ház alatti pinczém leszakadt, az udvaromon lévő minden tárgyakat elsodort az ár, kert kerítésemet egészen lerombolta, elvitte annyira, hogy az most pusztán, kerítetlen áll.”⁴⁴

⁴⁰ Vadnay 1886: 243.

⁴¹ Miskolcon ez idő tájt két helyi lap adatott ki, a *Borsod Miskolczi Értesítő*, valamint a *Miskolcz*. A *Borsodban* nem találtunk Vadnay Károlyról hírt, de előfordulhat, hogy az eléggé hiányos formában fennmaradt *Miskolcz* valóban idő előtt temette a neves férfit.

⁴² 1884–1893 között Miskolc déli kerületének országgyűlési képviselője, valamint 1867-től 1893-ig a *Fővárosi Lapok* szerkesztője volt, majd 1893-ban mindkét tisztjéről lemondva átvette a *Budapesti Közlöny* szerkesztését (Szinyei 1891–1914).

⁴³ 1 láb = 31,6 cm.

⁴⁴ MNL BAZML IV.1923. 2. doboz, Ferenczy Barnabás kérvénye Soltész Nagy Kálmán polgármesterhez. 1878. dec. 22.

Ferenczy kölcsönpenzből megkezdte ugyan a helyreállítást, de a további költségeket már nem volt képes fedezni; egészsége évek óta romlott, több alkalommal is fürdőkúrán kellett részt vennie (Karlsbadban és Gleichenben). A betegeskedés és távollét miatt ügyvédi teendői elhanyagolására kényszerült, s most a kezelési költségek és az árvízi károk miatt a család megélhetése veszélybe került. Kérvénye, melyben segélyért folyamodott az árvízbizottsághoz, nem maradt válasz nélkül. A 700 o. é. forintban megállapított kár után 600 o. é. forint segélyt kapott. A szép kártérítés ellenére 1880-ban már nem szerepel a miskolci lakosok között a neve.

A feleségét és négy gyermekét elvesztő Fabula Józsefnek az árvízben odavesztett ingóságai értékét a kiküldött biztosok meglepően alacsony összegben állapították meg: mindössze 150 o. é. forintban. Másokhoz hasonlóan az immár özvegyé vált Fabula József sem részesült jelentős segélyben (42 o. é. forintot kapott), ezért kérvényt írt a polgármesterhez. A kérvényben, melyet minden bizonnyal nem ő írt (csak egy kivülálló képes annyira tárgyilagosan fogalmazni egy feleség és négy gyermek haláláról, mint ahogyan a levélben szerepel), felsorolja az őt ért károkat: a háza összedőlt, ennek értéke legalább 600 o. é. forint; a 963 o. é. forintnyi készpénzt, valamint a ruhaneműkből, élelmiszerekből, bútorokból, ékszerekből és nagy mennyiségű ágyneműből összeálló, több mint 2000 o. é. forint értékű ingóságait elvitte a víz. Végül a kérvényből az is kiderül, hogy miért értékelték oly mértékben alul az elszenvedett károkat: a családfő nem tartózkodott otthon a kárfelvétel idején, „s így nem volt a ki valóságos káromat részletezhette, és kellőképpen bemondhatta volna”.⁴⁵ Fabula József nem hagyta el Miskolcot, 1880-ban a Kis Major utcában lakott két megmaradt gyermekével, Szerénnel (szül. 1871) és Ignátczal (szül. 1877) és egy 23 éves nővel. Fabula nem sokáig gyászolta feleségét, akitől tizenhét évnyi házasság alatt hét gyermeke született. Kevesebb mint egy évvel az árvíz után (1879. augusztus 19-én) újr házasodott, egy bizonyos Spiegel Rózát vett feleségül, aki nem csupán a gyermekek nevelésében volt segítségére, hanem a munkában is, ugyanis foglalkozásaként „korcsmáros” szerepel. A második házasság is termékenynek bizonyult: a következő húsz évben hat gyermekük született,⁴⁶ azonban sem Szerén, sem Náci (Ignácz) nem szerepel már az 1900. évi összeírásban. Fabula József 1910-ben halt meg, felesége, aki nem házasodott újra, 13 évvel élte túl őt.

Ellentétben Fabula Józseffel, a Kandia közben lakó Groák Adolf, aki szintén elvesztette több családtagját is, 1880-ban feleség nélkül nevelte megmaradt két gyermekét, Henriket (szül. 1865) és Esztellát (szül. 1877), a házimunka elvégzéséhez két Gömör megyéből származó cselédet fogadott fel. Ő sem maradt azonban sokáig egyedül, feleségül vett egy nála 18 évvel fiatalabb nagyidai lányt

⁴⁵ MNL BAZML IV.1923. 2. doboz, Fabula József kérvénye Soltész Nagy Kálmán polgármesterhez. 1878. okt. 6.

⁴⁶ Teréz (szül. 1883), Samu (szül. 1885), Jenő (szül. 1887), Piros (szül. 1894), Sándor (szül. 1898) és Ármin (szül. 1899). MNL BAZML IV.1905/j. Miskolc város tanácsának iratai. 2. kötet. Miskolc város lakosainak házsám szerinti névsora 1900.

(Englander Júlia), akitől két gyermeke született.⁴⁷ Esztella és Henrik életének későbbi alakulásáról keveset tudunk. Henrik nem sokáig élt az árvízét követően: 1883-ban elhunyt; Esztellával kapcsolatban pedig csak annyi bizonyos, hogy 1887 és 1889 között a miskolci polgári leányiskolában tanult, azonban az 1900. évi összeírásban már ő sem szerepelt.⁴⁸ Groák Adolf már nem érthette meg, mikor második házasságából származó lánya, Szerén(a) 1908-ban házasságot kötött Strausz Mihály ügyvéddel, ugyanis az élete végéig szivarkereskedéssel foglalkozó férfi egy évvel korábban elhunyt.

A Toronyalja utca köztisztelőben álló és tehetősz özvegyasszonyának, Lőcsey Ignátnénak a háza az árvíz után lakható maradt, ezért az árvízbizottság nem ítelt meg segílyt az asszonynak, csupán intézkedtek, hogy a kertből távolítsák el az iszapot. Az özvegy azonban nem hagyta ennyiben a dolgot. 1879 februárjában kérvényt írt a polgármesterhez, melyben kifogásolta, hogy egyik körben sem részesült segílyből, holott más tehetősz lakosoknak már juttattak a beérkezett adományokból. Az asszony tömören vázolja fel a kialakult helyzetet:

„Azon részén lakván városunknak, hol az árvíz a legborzasztóbban dühöngött, mondanom is felesleges hogy életemen kívül alig menthettem meg valamit; [...] nem hallgathatom el azonban hogy házamnál szenvedett károm még jelentékenyen növekszik az által hogy főjövédelmi forrásomat képezett kikölcsönzött tőkém legnagyobb része adósaim tönkre jutása folytán behajthatatlanná vált.”⁴⁹

A kitarás meghozta eredményét: Lőcseyné 2 500, négy cselédje pedig összesen 100 o. é. forint segílyben részesült.⁵⁰ Sajnos a ház melléképületében lakóknak nem volt ekkora szerencsájük. Lőcseyné gyámleánya, annak férje és három gyermeke nem élték túl az áradást.

A másik özvegy, Andó Lajosné életben maradt fia, Tessényi Gyula, miután befejezte sárospataki tanulmányait, Miskolcon maradt joggyakornoknak, még az utcából sem költözött el. Megnősült, 1880-ban kislánya született. A nő testvére, a 36 éves Szarka Ferenc, aki már az árvíz idején is tanítóként kereste kenyerét, még 1880-ban is a borsodi megyeszékhelyen élt, továbbra is mint tanító. Családja nem volt. 1900-ban már egyikük sem szerepel az összeírásban.

S végül szót kell ejtenünk az árvíz hősről, a Fazekas családot megmentő önkéntes tűzoltóról, s egyben a tűzoltók kapitányáról, Szűcs Gyuláról is. Ő nem ért meg apjához hasonló magas kort, aki több mint nyolcvan évig élt, hanem fiatalon, csupán 32 évesen, 1881. augusztus 20-án hunyt el tüdővízenyőben

⁴⁷ Imre (szül. 1885), Szerén (szül. 1887). MNL BAZML IV.1905/j. Miskolc város tanácsának iratai. 2. kötet. Miskolc város lakosainak házsám szerinti névsora 1900.

⁴⁸ Míg az 1880. évi népszámlálás a nőket leánykori nevükön tünteti fel, addig az 1900. évi férjük nevén szerepelteti őket, így elképzelhető, hogy Esztella időközben férjhez ment.

⁴⁹ MNL BAZML IV.1923. 2. doboz, Lőcsey Ignátné kérvénye Soltész Nagy Kálmán polgármesterhez. 1879. febr. 17.

⁵⁰ Az asszony életének további alakulásáról szinte semmit sem tudunk, csak annyit, hogy 1885. május 20-án bekövetkezett, tüdőgyulladás okozta haláláig ugyanabban a házban élt.

(tüdődémában). Szűcs Sámuel írta haláláról: „Szűcs Gyula, daliás termetű szép ifjú volt, hosszú élet korra látszott jogosítotttnak lenni, hosszas szenvedése azonban végzetes lőn reá nézve.”⁵¹

* * *

A bemutatott árvízi szereplők életkorukat, foglalkozásukat, vagyoni helyzetüket, származásukat, vallásukat tekintve meglehetősen vegyes csoportot alkotnak. Vanak köztük egészen fiatalok, ifjak, középkorúak és idősek, háztulajdonosok, iparosok, kereskedők és értelmiségiek, szegények, átlagos vagyonnal rendelkezők, s igen jómódban élők, nemesi és polgári származásúak, valamint katolikusok, reformátusok, evangélikusok és zsidók is. Az újságok tehát a társadalom majd minden rétegéből mutattak egy-egy példát arra, ki hogyan küzdött meg az árvíz csapásával. Ezek azonban nem átlagos sorsok.⁹ Vagy tekintélyes, a város megbecsült polgáraitól van szó (például Lócseyné, Latkóczyné, Szűcs János, Ferenczy Barnabás), vagy pedig olyanokról, akiket rendkívül súlyos csapás ért (a Kázmárki, Szebeni, Miletz, Fabula és a Groák család). Ezek a tényezők biztosan szerepet játszottak abban, hogy miért éppen ők kerültek bele az újságokba, s nem mások. Pontos választ azonban csak akkor tudnánk adni a kérdésre, ha ismernék a „mások” történetét is.

Kutatásunk részben arra irányult, hogy megtudjuk, miképpen érzékelték szereplőink magát a természeti katasztrófát. A beszámolókból és a leírásokból az árvízről illetően egy közös tapasztalat tűnik ki, ami nem más, mint az esemény lefolyásának gyorsasága. Alighogy megeredt az eső, a patakok máris áradni kezdtek. A víz szintje szinte percről percre jelentős mértékben emelkedett, előkészületekre, menekülésre nem jutott idő. Mire az álmukból ébredő emberek felfogták, hogy mi is történik, addigra már késő volt. Ugyancsak közös élményként jön elő a hömpölygő, sodró víztömeg rémes, mindent elnyomó moraja, dübörgése. Érdekes módon egyik beszámoló sem utal a nedvesség, a hideg víz érzetére, amely egy árvíz kapcsán oly kézenfekvő lenne. Az is meglepő, hogy a bemutatott történetek alapján nyoma sincs pániknak, az emberek megfontoltan, ésszerűen és gyorsan cselekszenek. (Lehetséges, hogy akik nem így tettek, azok nem éltek túl az áradást?) Ha ez valóban így volt, akkor újabb cáfolatát látjuk annak a katasztrófamítosznak,⁵² mely szerint katasztrófahelyzetben pánik tör ki. Az esemény tetőpontja (biztos pont megelésee vagy a víz általi elsodortatás) után valamennyi történetben időbeli ugrás következik be, rögtön az árvíz levonulása utáni állapotok leírásával találkozunk. Ennek egyrészt lehet dramaturgiai (nem elég érdekes a kihagyott történetrészt), de érzékelési oka is (eszméletvesztés vagy felgyorsult időérzet).

Jóllehet jelen kutatásunk csupán egy hosszabb távú, több forráscsoportra kiterjedő vizsgálat kezdeti szakasza, s inkább tekinthető egy olyan naplógyűjteménynek, melyben minden egyes napló egyetlen lapból áll, mintsem teljes bio-

⁵¹ Szűcs 2003: 136.

⁵² A katasztrófamítoszokhoz lásd Wenger – Friedman 1986: 27–50; Zarqa 2013: 125–133; Császi 2002: 177–181.

gráfiának, mégis a két statisztikai forrás (az 1880. és az 1900. évi népszámlálás) segítségével óvatos következtetéseket vonhatunk le arra vonatkozóan, okozott-e törést (válságot) szereplőink életében az árvíz. Tanulmányunkban négy olyan családot is bemutattunk (Kázmárki, Szebeni, Miletz, Latkóczy), melyek az árvíz következtében lényegében kihaltak, egyetlen képviselőjükkel sem találkozunk a következő 22 évben. Habár a Miletz és a Latkóczy családnál is maradtak túlélők, ők sem folytatták életüket Miskolcon, mindkét család szétesett. Esetükben tehát egyértelmű a törés. Úgy tűnik, más családok sem voltak képesek megbirkózni az árvíz következtében kialakult nehézségekkel. Az árvíz után két évvel már nem találjuk nyomát sem az egykor prosperáló ügyvédi praxist folytató Ferenczy Barnabásnak és családjának, sem pedig az özv. Katona Józsefné házában lakó Kardos József szücsmesternek. Nem tudhatjuk azonban biztosan, hogy távozásukban közrejátszott-e az árvíz után kialakult nehéz anyagi helyzet, csupán feltételezzük. Mások súlyos családi tragédiák után is képesek voltak talpra állni, sőt új életet kezdeni. A kereskedéssel foglalkozó Fabula József és Groák Adolf amellett, hogy újrarendítették üzletüket, új családot is alapítottak. A többiek esetében voltak ugyan személyi és/vagy vagyoni veszteségek, de egyik sem volt olyan mértékű, hogy egzisztenciális válsághoz vezetett volna.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy azokban az esetekben, ahol a megélhetés forrása nem került veszélybe (Lőcseyné, Fabula József, Groák Adolf), ott nehézségekkel ugyan, de újraindulhatott az élet. Ott azonban, ahol súlyos anyagi problémák merültek fel (Kardos család, Ferenczy család), megélhetési válság alakult ki. Noha az ismertetett esetek között nem találkoztunk olyan helyzettel, ahol a családfő esett volna az árvíznek áldozatul, mégis az itt bemutatott történetek alapján (lásd Latkóczyné) el tudjuk képzelni, miként alakulhatott egy özvegyasszony és gyermekei élete a kenyérkereső halála után.

FORRÁSOK

- Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára (MNL BAZML)
IV.1905/j. Miskolc város tanácsának iratai, 1. és 2. kötet. Miskolc város lakosainak házsám szerinti névsora (népszámlálási jegyzék utcanévmutatóval) 1880 és 1900.
IV.1926. Miskolc város felekezeti anyakönyvi másodpéldányok levéltári gyűjteménye.
IV.1923. A miskolci, 1878. augusztus 31-i árvíz folytán keletkezett iratok gyűjteménye.

Nemzeti Hírlap, 1878.

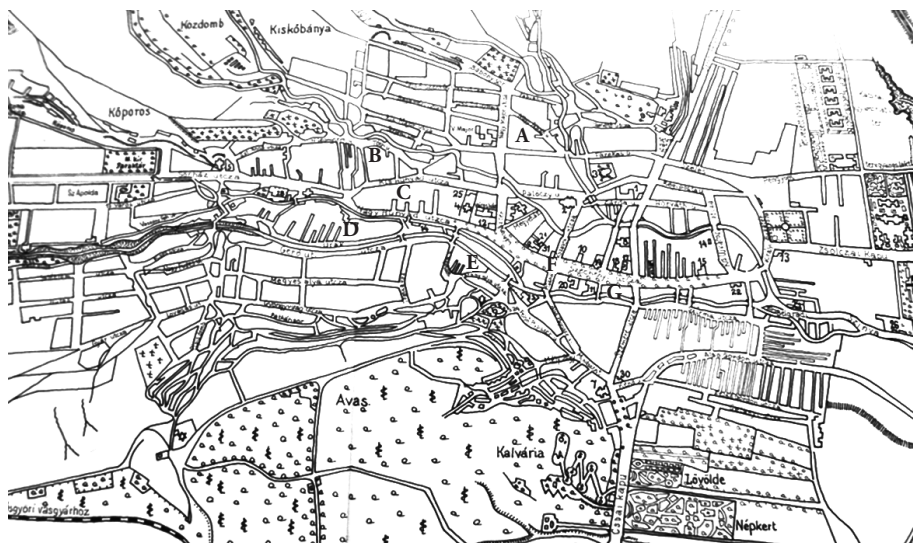
HIVATKOZOTT IRODALOM

- Császi Lajos 2002: *A média rítusai*. Budapest.
Dobrossy István – Stipta István (szerk.) 2003: *Miskolc története*. V/1. Miskolc.

- Gyöngyössy Sámuel 1879: A miskolczi árvíz 1878. augusztus 31-én. In: *Miskolcz gyásza, 1878. augusztus 31. Emlékkönyv*. Miskolcz.
- Gyulai Pál 1878: Gyulai Pál levele a Nemzeti Hírlaphoz. *Nemzeti Hírlap* 1878. szeptember 2.
- Herman Ottó 1878: A végpusztulás réme. *Vasárnapi Ujság* 1878. szeptember 8. 573–574.
- Pfliegler J. Ferencz 1996: *Életem. Egy miskolci polgár visszaemlékezései, 1840–1918*. (Szerk. Dobrossy István.) Miskolc.
- Szendrei János 1911: *Miskolc város története és egyetemes helyirata*. IV. kötet. Miskolc.
- Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/v/v28928.htm> – utolsó letöltés: 2013. október 4.
- Szűcs Sámuel 2003: *Szűcs Sámuel naplói, 1865–1889*. (Szerk. Dobrossy István.) Miskolc.
- Vadnay Károly 1878: A miskolci pusztulás. *Fővárosi Lapok* 1878. szeptember 3. 978–979.
- Vadnay Károly 1886: A szörnyű éjszaka. In: Vadnay Károly: *Elmúlt idők. Emlékezések*. Budapest, 231–244.
- Veres László (szerk.) 2003: *Miskolc története IV/1. 1848-tól 1918-ig*. Miskolc.
- Wenger, Dennis – Friedman, Barbara 1986: Local and National Media Coverage of Disaster: a Content Analysis of the Print Media's Treatment of Disaster Myths. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters* (4.) 3. 27–50.
- Zarqa, S. Ali 2013: Media Myths and Realities in Natural Disasters. *European Journal of Business and Social Sciences* (2.) 1. 125–133.

MELLÉKLET

Miskolc város Adler Károly által 1884-ben készített térképének részlete

Forrás: Veres 2003: 208 sk.

Jelmagyarázat: A – Nagy Major utca, B – Tóth utca, C – Kis Hunyad utca, D – Urak utca, E – Toronyalja utca, F – Piac vagy Széchenyi utca, G – Kandia köz